

УДК: 336:330.567 (477)

Баранова В. Г.,

д.е.н., доцент, зав. кафедрою фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Коцюрубенко Г. М.,

к.е.н., викладач кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Фінансова стратегія як складова управління фінансовими ресурсами домогосподарства

Baranova V. G.,

Doctor of Economics, associate Professor, Head of the Department of Finance, Odessa National Economic University, Odessa

Kotsyurubenko A. N.,

Candidate of Economics, lecturer in the Department of Finance, Odessa National Economic University, Odessa

Financial strategy as a component of the management of household financial resources

Анотація.

Виділено зовнішні та внутрішні фактори впливу на процес управління фінансовими ресурсами. Обґрунтовано види фінансових стратегій домогосподарства за напрямками використання доходів з урахуванням вікових особливостей учасників домогосподарства.

Summary.

External and internal factors influencing on the process of managing financial resources are selected. Types of households financial strategies in areas of income use considering household members age-specialities are substantiated.

Ключові слова: фінансові ресурси домогосподарства, фінансова стратегія, процес управління

Keywords: financial resources of the household, the financial strategy, the management process

Постановка проблеми у загальному вигляді. Управління фінансовими ресурсами домогосподарства щодо ефективного їх формування та розподілу проявляється у розробці фінансової стратегії, вдала реалізація якої забезпечує фінансову стійкість домогосподарства, дає змогу підвищити рівень доходів та мінімізувати витрати. Зважене і продумане стратегічне управління є основою для виявлення резервів і підвищення можливостей для поліпшення матеріальної бази домогосподарств.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблеми управління фінансовими ресурсами домогосподарств стали об'єктом ґрунтовного дослідження як вітчизняних так і зарубіжних науковців: С. Белозьорова, В. Ворошило, Н. Героніної, В. Глухова, Т. Кізими, Д. Нехайчука, С. Юрія та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Складовою розробки стратегічних напрямів управління фінансовими ресурсами домогосподарства виступають фінансові стратегії домогосподарства, що зумовлено важливістю забезпечення життєдіяльності індивідів-членів домогосподарства та можливостей залучатись до інвестиційних операцій, без ризику погіршення матеріального стану домогосподарства. Першочерговість фінансування потреб життєзабезпечення формує наявність особливостей щодо формування фінансових стратегій домогосподарства як учасника інвестиційних операцій.

Метою статті є розробка видів фінансових стратегій домогосподарства, які враховують напрями використання фінансових ресурсів з урахуванням вікових особливостей учасників домогосподарства

Виклад основного матеріалу. Фінансова стратегія домогосподарства пов'язана із формуванням і розподілом фондів фінансових ресурсів, отриманих

у результаті використання наявних у домогосподарства ресурсів, та покликана забезпечити максимальний розмір прибутку на використанні ресурси. В узагальненому вигляді реалізація фінансової стратегії домогосподарства пов'язана з забезпеченням трьох напрямків діяльності домогосподарств, тобто трьох напрямів розподілу отриманих доходів, а саме:

- забезпечення поточної життєдіяльності;
- формування резервних фондів функціонування домогосподарства;
- накопичення та інвестування, які включають формування ресурсів для задоволення потреб у майбутніх періодах та здійснення фінансових операцій з метою отримання додаткового доходу.

Необхідність розподілу частини отриманих доходів на забезпечення поточної життєдіяльності, обумовлюється тим, що функціонування домогосподарства, як учасника ринкової економіки і суб'єкта фінансових відносин, неможливе без задоволення поточних потреб, пов'язаних з життєзабезпеченням членів домогосподарства. Важливість відтворення кожного з учасників домогосподарства визначає необхідність у виділенні забезпечення поточної життєдіяльності в окремий стратегічний напрям, який зорієнтовано, в першу чергу, на задоволення потреб у споживанні (продуктах харчування, одяг, взуття, житло і т.д.). У той же час, розвиток суспільних відносин і в цілому зовнішнього середовища функціонування домогосподарства, визначають розширення переліку тих потреб, які забезпечують повноцінну життєдіяльність членів домогосподарства.

Ефективність використання доходів для реалізації даного напрямку фінансової стратегії та визначення загального впливу на фінансову стійкість досить важко виміряти. В узагальненому вигляді збільшення перерозподілу доходів на життєзабезпечення має довготерміновий ефект, а саме проявляється через певний період часу та формує передумови для збільшення доходної бази функціонування домогосподарства у вигляді покращення таких внутрішніх факторів як:

- фізичний стан індивідів (зміна раціону харчування, відвідування спортивних гуртків, достатній сон та відпочинок тощо),
- розвиток індивідуальних здатностей та навичок членів домогосподарства (підвищення кваліфікації, відвідування гуртків та секцій) і т. ін.

Придбання домогосподарствами більшої свободи і незалежності при прийнятті фінансових рішень та управлінні власними ресурсами, зумовлює підвищення ризику втрати. Це викликає необхідність створення резервних фондів функціонування домогосподарства як певного фінансового та матеріального забезпечення життєдіяльності при непередбачених ситуаціях. У той самий час, залучення домогосподарств до активної фінансової взаємодії, стимулює домогосподарства створювати фонди у вигляді накопичень, або здійснювати спроби зменшення ймовірного ризику, через використання фінансових інструментів, прогнозування та аналіз стану на відповідному ринку. Однак, висока ризиковість фінансових активів не дає гарантії на можливість конвертації в грошові кошти як найбільш ліквідний актив, що обумовлює доцільність формування частини резервів у вигляді матеріальних благ, у тому числі нерухомості, антикваріату і т.д. Одним з основних завдань даного напрямку фінансової стратегії домогосподарства щодо розподілу наявних доходів є встановлення співвідношення між видами активів у сформованих резервах з метою максимізації можливого доходу та мінімізації існуючих ризиків. Формування резервів тісно пов'язане з проведенням інвестиційних операцій, але має відмінність саме щодо використання менш ризикових, і відповідно, менш дохідних, фінансових інструментів.

Фінансова стратегія домогосподарства пов'язана з кожним окремим ресурсом, яким володіє домогосподарство (рівень освіти, здоров'я тощо). Фінансові ресурси виступають як двосторонній об'єкт – основа для розвитку і результат функціонування усіх інших, наявних у домогосподарства, ресурсів.

Особливості життєвого циклу індивідів визначають необхідність створення фондів для задоволення майбутніх потреб, зокрема: формування

фондів фінансових ресурсів для забезпечення пенсійних виплат при досягненні пенсійного віку, накопичення заощаджень для отримання освіти дітей, купівлю житла і т.д. У випадку, коли метою формування накопичень виступає одержання додаткового доходу, домогосподарствами залучаються ризикові, але більш дохідні інструменти, та здійснюються інвестиційні операції, що дає можливість збільшити дохідність, при відносній наявності резервних коштів для забезпечення поточної життєдіяльності учасників домогосподарства. Реалізація даного напряму фінансової стратегії домогосподарств відрізняється від формування резервних фондів:

- наявністю конкретної мети формування і часу її досягнення;
- створенням передумов для збільшення доходної бази функціонування домогосподарства шляхом диверсифікації джерел доходів.

Забезпечення даного напрямку фінансової стратегії тісно пов'язане можливістю максимально залучати інструменти фінансового ринку.

В узагальненому випадку вік учасників домогосподарства має одну з визначальних ролей щодо можливості отримання доходів та впливає на збільшення розміру отриманих доходів та сформованих заощаджень в пропорційній залежності.

Формування, розподіл та використання фінансових ресурсів, як стадії процесу управління фінансовими ресурсами, є безпосередньо залежним від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Виділення факторів впливу дає змогу більш комплексно підійти до дослідження проблем формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств та виділити ті чинники, що об'єктивно можуть бути скореговані з метою покращення фінансового стану та забезпечення фінансової стійкості домогосподарств.

До зовнішніх факторів впливу можна віднести:

- природне середовище. Розташування домогосподарства у певних кліматичних умовах визначає не лише спосіб його існування, але й впливає на необхідність здійснення тих чи інших витрат, зокрема необхідність купувати той чи інший одяг, здійснювати витрати на утеплення будівель тощо;

— соціальна інфраструктура. Специфіка домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин пов'язана в першу чергу з тим, що населення для повноцінного функціонування має задовольняти певні потреби, які формують основу життєдіяльності. До таких потреб належить – змога отримати медичну допомогу, набути освіти, скористатися послугами соціальних служб, задовольняти культурні потреби тощо. Відтак, до соціальної інфраструктури доцільно віднести установи та організації, що дають змогу задовольнити потреби такого характеру, а саме, системи медичних закладів та закладів охорони здоров'я, системи освіти та культури, соціального забезпечення і т. ін.;

— нормативно-правова база. Визначення у законному порядку правил та законних актів, що регламентують життєдіяльність домогосподарств у всіх сферах;

— економічні чинники. Загальноекономічна ситуація та розвиток кожного окремого інституційного сектору мають безпосередній вплив на процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств. Кожен із напрямів економічної політики, що проводиться на державному рівні, певним чином впливає на функціонування фінансових ресурсів домогосподарств, зокрема доцільно виділити такі економічні чинники впливу: податкові (рівень та ставки оподаткування доходів населення, податкові пільги, розмір непрямих податків тощо); бюджетні (субсидії та трансферти, пільги, що надаються населенню з державного та місцевого бюджетів); грошово-кредитні (зміни валютного курсу, інфляція, ставки кредитування та рівень доходів по внесках, створення фондів гарантування та страхування).

Внутрішні фактори впливу доцільно об'єднати у наступні групи:

— віковий і кількісний склад домогосподарства. В залежності як від кількості осіб в домогосподарстві, так і вікового складу, будуть визначатись як потреби, а відповідно і напрямки витрат (необхідність додаткових витрат на освіту та для розвитку особистості – гуртки, секції, курси тощо – для домогосподарств з дітьми та молодих осіб, що починають працювати), так і

джерела формування фінансових ресурсів (у домогосподарств, що складаються з осіб старшого віку вже потенційно більше можливостей для зростання доходів за працю, а також прибутків від здійснених заощаджень);

— рівень освіти. Здобуття певних знань та навичок дає змогу кожному члену домогосподарства реалізувати ресурси, що йому належать, з максимальною ефективністю, тобто формує основу для отримання доходів від використання ресурсів. Поряд з тим, удосконалення навичок, отримання додаткових знань формують передумови для збільшення джерел отримання доходів;

— індивідуально-психологічні особливості членів домогосподарства. Взаємозалежність процесу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств від вроджених та набутих психологічних характеристик кожного з членів домогосподарства проявляється як під час здійснення витрат (членство в гуртках за інтересами, відвідування театрів, музеїв тощо), так і формують передумови для отримання доходів (схильність до ризику при проведенні інвестиційних операцій, володіння підприємницьким хистом, бажання чи небажання працювати і т. ін.);

— соціальний клас та соціальна роль. Приналежність домогосподарства до певного соціального класу та сфера його життєдіяльності вносять як певні обмеження так і розширяють коло можливостей, які у свою чергу формують певні обов'язки та правила, що визначають необхідність здійснення додаткових витрат, наприклад придбання більш дорогих предметів побуту, витрачання більше коштів на освіту, культуру, здорове харчування, відпочинок і т. ін.. Поряд з тим, залучення до спілкування з особами певного класу формують у домогосподарства систему зв'язків, що дає змогу використовувати їх зокрема й для покращення своєї життєдіяльності.

Визначені внутрішні фактори можуть бути скореговані учасниками домогосподарства. Відносно незалежним фактором для впливу з боку учасників домогосподарства залишається фактор часу – вік, що обумовлює можливості його використання як одного із визначальних критеріїв для розробки заходів

щодо формування фінансової стійкості в межах реалізації процесу управління фінансовими ресурсами домогосподарств.

Рівень активності щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів взагалі є залежним від віку учасників домогосподарства, тобто вік – це один із показників ступеню активності діяльності домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин. Вік не є безумовним індикатором фінансової активності та не вносить обмеження на проведення інвестиційних операцій лише у конкретно визначений віковий період (особи, що мають високий рівень доходів, в незалежності від віку мають змогу здійснювати різного роду інвестиційні операції), між тим, орієнтація на вікові особливості, що характерні для більшості середньостатистичних домогосподарств, дає змогу розробити теоретичні моделі використання фінансових інструментів при реалізації фінансової стратегії домогосподарства.

У відповідності до досліджень, що були проведені спеціалістами Social Science Research Network (SSRN) для окремих вікових груп характерні певні особливості щодо прийняття фінансових рішень та здійснення фінансових операцій, зокрема визначено, що [1]:

- вік 22-30 років – період становлення розуміння щодо прийняття фінансових рішень та формування певних стратегій поведінки щодо управління фінансовими ресурсами;

- найбільш виважені та обґрунтовані фінансові рішення приймаються після 30 років, та є найбільш вдалимими у віці в межах 50 років;

- виявлено схильність до ризику у людей більш старшого віку на протипагу думці про консервативні погляди щодо їх фінансових уподобань.

Вплив вікових особливостей учасників домогосподарства на процеси формування резервів та здійснення інвестицій, особливості функціонування того чи іншого фінансового інструменту обумовлюють:

- різне співвідношення між інвестиційними активами та резервами домогосподарства;

- динаміку й інтенсивність формування резервів та інвестицій;

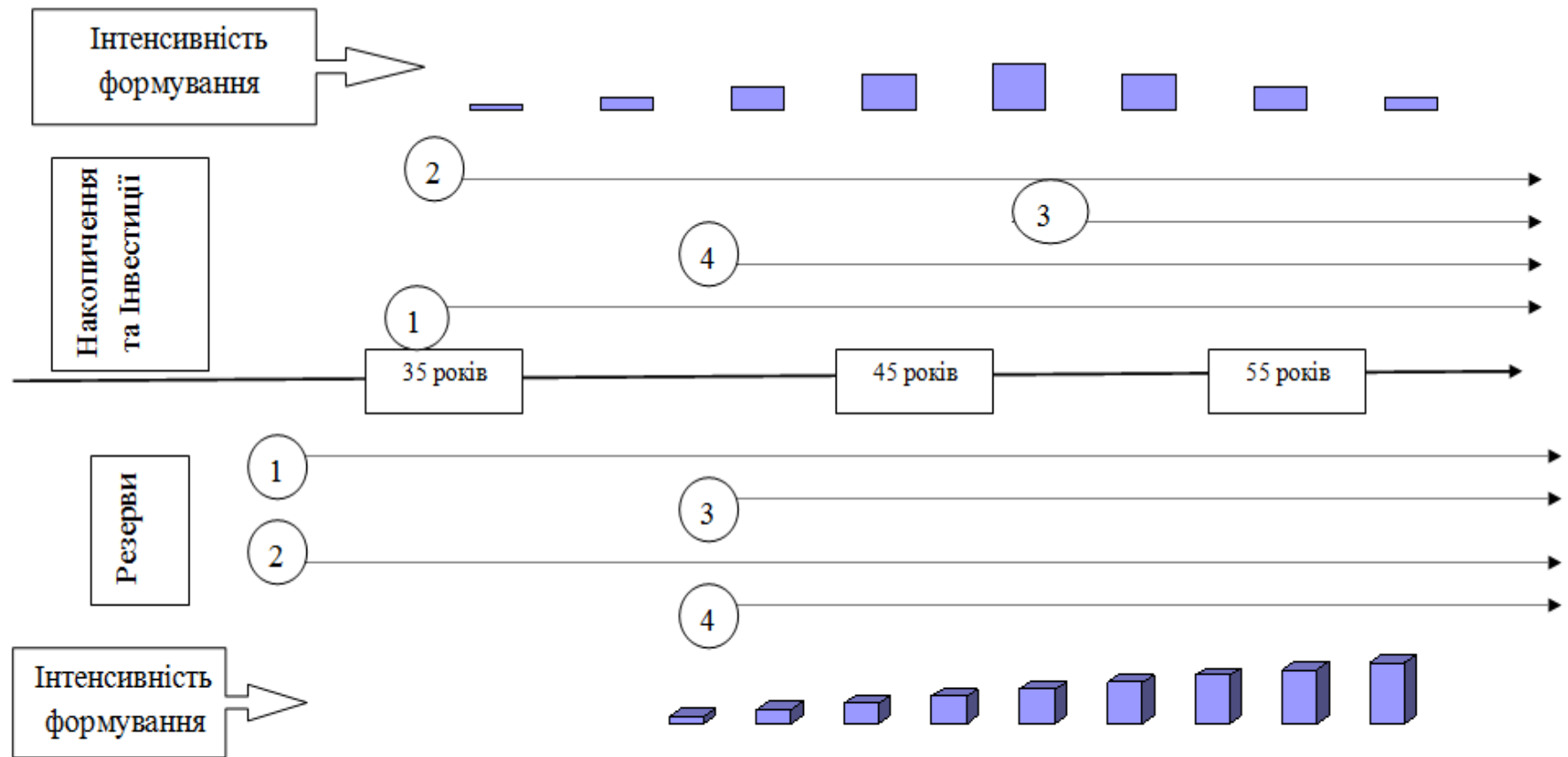
— перелік фінансових інструментів, що залучаються до формування портфелю «інвестиції/резерви».

Перераховані особливості стали основою групування фінансових інструментів за двома напрямками розподілу доходів домогосподарства – резерви та інвестиції у відповідності до вікових особливостей індивідів та з урахуванням рівня ризиковості придбання фінансового інструменту. В узагальненому вигляді розроблене групування представлено у вигляді схеми на рисунку 1.

Домогосподарства згруповано за віком по трьом групам:

— до 35 років. Домогосподарства даної вікової групи знаходяться на початковому етапі залучення до економічного кругообігу, у переважній більшості отримують доходи від оплати власної праці. Формування вільних коштів майже не відбувається або носить короткостроковий характер з огляду на необхідність розвитку домогосподарства в умовах досить обмежених фінансових ресурсів, що знаходить відображення у залученні короткострокових депозитів. Формування матеріальної бази функціонування домогосподарства обумовлює стимулювання використання кредитних ресурсів фінансового ринку, що визначає необхідність здійснення страхування взятого в кредит майна;

— 35-45 років – даний період характеризується активізацією участі домогосподарства у економічному кругообігу та потенційним збільшенням отримуваних доходів (надбання певного трудового та/або підприємницького досвіду, накопичення вільних фінансових ресурсів тощо). У відповідності до окреслених вікових особливостей поведінки індивідів до фінансових інструментів формування резервів віднесено майно та інвестиції в золото (злитки, металеві рахунки в золоті). Життєвий цикл індивідів визначає актуальність укладання накопичувальних договорів страхування життя та пенсійного забезпечення;

Накопичення та Інвестиції: 1. Пенсійне страхування, договори НПФ. 2. Довгострокові депозити. 3. Участь у ІСІ та інвестиції у цінні папери. 4. Участь у житлово-будівельних кооперативах.

Резерви: 1. Короткострокові депозити. 2. Ризикове страхування. 3. Майно. 4. Внески в золото

Рис. 1 Модель співвідношення фінансових інструментів у резервах та накопиченнях домогосподарств у відповідності до вікових особливостей індивідів (для середньостатистичного домогосподарства) [складено авторами]

— 45-55 років – характеризується певним сформованим рівнем фінансових ресурсів, що визначає можливість домогосподарств до залучення ризикових фінансових інструментів з метою отримання прибутку.

Співставлення фінансових уподобань домогосподарств в залежності від вікових особливостей та напрямів реалізації фінансової стратегії домогосподарства дали змогу виділення видів фінансової стратегії домогосподарства за домінуючим напрямом використання доходів з урахування вікових особливостей учасників домогосподарства (Табл. 1):

Таблиця 1.

Види фінансових стратегій домогосподарства за домінуючим напрямом використання доходу з урахуванням вікових особливостей індивідів [складено авторами]

	Вид стратегії	Домінуючий напрям	Характерні особливості домогосподарств - потенційних користувачів
1	Стратегія розвитку	Забезпечення поточної життєдіяльності	Низький рівень доходу. Молодий вік учасників домогосподарства (до 35 років). Відсутність надбаних фінансових активів.
2	Стратегія накопичення	Здійснення накопичень, які мають цільове спрямування	Середній вік учасників домогосподарства (від 35 до 45 років) Наявність стабільних джерел доходу.
3	Стратегія інвестування	Здійснення інвестиційних операцій, метою яких є одержання прибутку	Старший середній вік учасників домогосподарства (від 45 до 55 років) Наявність стабільних джерел доходу. Наявність певних резервних фондів.
4	Стратегія стабілізації	Забезпечення поточної життєдіяльності та часткове використання резервів функціонування домогосподарства	Старший вік учасників домогосподарства (від 55 років). Наявність довгострокових накопичувальних договорів та диверсифікованого портфелю інвестиційних інструментів.

— стратегія розвитку. Основною метою даного виду фінансової стратегії є забезпечення поточних потреб та здійснення спроб формування

заощаджень, з огляду на досить обмежений розмір фінансових ресурсів та неможливість довготермінового вилучення ресурсів зі споживання.

Характерними представниками користувачів даного виду стратегії є домогосподарства, вік одержувачів доходів яких знаходиться у межах 35 років. Стратегія розвитку є стартовою стратегією розвитку домогосподарства та повинна на перспективу розвинути у стратегію накопичення або стратегію інвестування. Розвиток домогосподарства за даною стратегією протягом тривалого проміжку часу свідчить про неефективність формування та використання фінансових ресурсів і негативно впливає на фінансову стійкість з огляду на відсутність можливостей щодо здійснення інвестицій та формування резервів;

— стратегія накопичення зорієнтована на формування у домогосподарств резервних фондів фінансових ресурсів і пов'язана з певною активізацією участі у інвестиційних операціях, в переважній більшості випадків з залученням фінансових ресурсів, які призначені для використання у майбутньому на заздалегідь визначений напрям та інвестовані, в першу чергу, з метою збереження купівельної спроможності грошових коштів. Потенційними користувачами даного виду стратегії є домогосподарства, середній вік учасників яких коливається в межах 35-45 років, з огляду на: формування джерел доходів, сформованих в процесі становлення як учасника фінансової взаємодії; необхідність здійснення накопичень для майбутніх витрат (освіта дітей, власне пенсійне забезпечення тощо) і т. ін.;

— стратегія інвестування використовується з метою цілеспрямованого отримання прибутку від використання фінансових ресурсів домогосподарствами. Реалізація даної фінансової стратегії є досить ризиковою з огляду на можливість втрати інвестованих заощаджень, з урахуванням існування залежності ризик/доходність, що визначає доцільність її використання за умови формування певних резервів функціонування домогосподарства, адже можливість втрати інвестованих ресурсів впливає на фінансову стійкість домогосподарства. Наявність

сформованих резервів дасть змогу мінімізувати вплив можливих збитків та забезпечить фінансову стійкість домогосподарства;

— стратегія стабілізації характеризується певним уповільненням щодо здійснення інвестиційних операцій та формуванням резервів функціонування домогосподарства. Прикладом реалізації даної стратегії є домогосподарства осіб літнього віку з огляду на зменшення потенційних доходів від трудових ресурсів, залучення до використання раніше сформованих договорів пенсійного забезпечення, отримання допомоги від родичів та дітей. В той же час, стратегія стабілізації може використовуватись домогосподарствами з метою забезпечення фінансової стійкості у період кризових процесів в економіці та забезпечувати базу для вирівнювання фінансового стану домогосподарства.

Висновки з даного дослідження. Використання запропонованої класифікації фінансових стратегій домогосподарства та схеми співвідношення резервів і накопичень/інвестицій сприяють максимізації взаємодії з контрагентами домогосподарства:

— на державному рівні – врахування при розробці законодавчих актів щодо пільгового оподаткування доходів, отриманих від інвестиційних операцій з градацією по віковій структурі платника, формування державної політики проведення соціального страхування з орієнтацією на вікові особливості залучення домогосподарством інструментів фінансового ринку тощо;

— на рівні господарюючих суб'єктів та фінансових посередників – розробка комплексних «пакетів послуг» для вікових груп, сегментація ринку та проведення цільової орієнтації на конкретні фінансові інструменти; формування довгострокової системи взаємодії з контрагентами через градацію фінансових інструментів у відповідності до уподобань домогосподарств щодо потенційних можливостей у відповідний віковий період і з окресленням можливостей щодо переходу в ту чи іншу фінансову

стратегію у відповідності до зміни економічної кон'юнктури ринку та показників розвитку економічної ситуації тощо.

Література.

1. Как возраст влияет на финансовое поведение? [Электронный ресурс]// Информационный ресурс Комитета по защите прав потребителей финансовых услуг НБРК «Финграмота» – Режим доступа: <http://www.fingramota.kz/pensia/publication/show-30840>

References.

1. Informacionnyj resurs Komiteta po zashhite prav potrebitelej finansovyh uslug NBRK «Fingramota» (2013) “How age affects financial behavior? “, available at: <http://www.fingramota.kz/pensia/publication/show-30840> (Accessed 24 December 2013).